

GROTER GAAN WONEN IN JE EIGEN LEVEN

*De vreugde van het evangelie*¹

-Piet Raes-

Op 24 november 2013 verschijnt *Evangelii gaudium*, 'over de verkondiging van het evangelie in de wereld van vandaag'. In het eerste jaar van zijn pontificaat roept paus Franciscus op tot 'een nieuwe etappe in de evangelisatie, gekenmerkt door vreugde.'²

Als je acht jaar na verschijnen *De vreugde van het evangelie* leest, merk je dat de thema's die de paus de voorbije jaren op de kerkagenda plaatste al in 2013 naar voren waren geschoven: een synodale kerk die naar buiten gericht is, de bevoorrechte plaats van de armen in het godsvolk, de uitdaging van de inculturatie van het geloof, de felle kritiek op het klerikalisme, het pleidooi voor een integrale ecologie en het belang van broederlijk en vredevol samenleven.

Het is dan ook niet overdreven om *De vreugde van het evangelie* te zien als de beleidsnota van paus Franciscus, en de komende drie jaar willen we in ons bisdom enkele van zijn beleidsoriëntaties ter harte nemen. Elk jaar leggen we een ander accent.

Dit werkjaar focussen we op de vreugde van het geloof (2021-2022) en meer in het bijzonder op het delen van het geloof met elkaar (EG, nr. 3).

Volgend werkjaar (2022-2023) plaatsen we de vreugde van de verkondiging centraal, het meedelen van het geloof. 'Het leven groeit in de mate waarin het wordt weggeschonken om aan anderen leven te geven' schrijft paus Franciscus, 'en dat is wat missie uiteindelijk betekent.' (EG, nr. 10)

In het derde jaar ligt de klemtoon op de vreugde van samen gemeenschap vormen (2023-2024), op de kerkelijke vernieuwing die we volgens paus Franciscus niet mogen uitstellen.

Want net zoals Martin Luther King heeft paus Franciscus een droom, een visioen dat hem drijft. 'Ik droom van een missionaire keuze die alles kan omvormen (...) zodat de gewone pastoraal op alle vlakken wervender en opener wordt, dat ze al wie pastoraal werkzaam is constant naar buiten gericht houdt.' (EG, nr. 27)

Als kerkmensen zijn we vertrouwd met een religieus vocabulaire. Evangelie, verkondiging, gemeenschap, pastoraal, geloof klinken bekend in de oren, en op een diocesaan startmoment zoals vanavond appelleren ze ook aan onze West-Vlaamse ziel die van aanpakken houdt. Wat gaan we doen? Maar misschien is het net door die goedbedoelde kerkelijke ondernemingszin dat we geneigd zijn te snel over het woord heen te stappen dat al die bouwstenen van kerk-zijn bijeenhoudt en stevigheid geeft: de vreugde (Lat.: gaudium).

Natuurlijk knipoogt de paus met de titel van zijn beleidsnota naar het Tweede Vaticaans Concilie, meer in het bijzonder naar *Gaudium et spes*, de pastorale constitutie over de kerk in de wereld van deze tijd. Alleen verdient de vreugde meer dan een haakje te zijn dat de dynamiek opvist van een recent kerkverleden. De vreugde is namelijk van alle tijden en de kern van het evangelie; vrucht van het geloof, motor van de verkondiging en hartenklop van de geloofsgemeenschap.

¹ Bewerking van een toespraak tijdens het Oriëntatiefeest van het bisdom Brugge op 14 september 2021.

² FRANCISCUS (2013). *Evangelii gaudium*, 1.

Daarom wil ik vanavond stilstaan bij de vreugde en ik zal haar zin en betekenis belichten vanuit zes invalshoeken. Het kan geen kwaad om daarbij wat hulp uit de Traditie in te roepen. De ene bisschop kan de andere helpen begrijpen. Augustinus uit Hippo is mijn leidsman om de bisschop van Rome beter te verstaan.

Zoals gezegd, ik onderscheid zes (korte) delen.

1° vreugde in het woordenboek: wat is de gangbare betekenis van vreugde?

2° vreugde van de bekeerling: hoe speelt de ervaring van vreugde een rol in het leven van de bekeerling?

3° vreugde van de filosoof: hoe verstaat een denker de vreugde?

4°: het Bijbelse woord voor vreugde: hoe stelt de Bijbel de vreugde van het geloof voor?

5°: de vreugde van bemind zijn of de ruimte van de liefde.

6°: de ethiek van de vreugde of hoe de vreugde die goed doet ons aanzet om goed te doen voor anderen.

1. De vreugde in het woordenboek

Als ik een woord beter wil begrijpen, dan kijk ik – een erfenis van mijn opleiding filosofie – in het woordenboek. *Van Dale* geeft bij het woord vreugde aan: gevoel, gewaarwording van innerlijke voldoening. Als synoniemen noemt het woordenboek blijdschap en genoegen. Vreugde is dus niet hetzelfde als oppervlakkig plezier of kortstondig genot. Vreugde is meer een kwestie van vervuld zijn (*vol* van vreugde zijn) dan van intensiteit (de impact van de *kick*). Ze helt meer over naar harmonie dan naar hevigheid. Vreugde roept iets op van een rustig en duurzaam geluk, een tevredenheid die mild en positief stemt.

In het Frans spreken we over 'la joie'. In het Engels 'joy'. In het Duits: 'die Freude'. De vreugde, ook in het Frans en het Duits, is vrouwelijk. De vreugde, *zij* is groot!

Volgens datzelfde woordenboek is vreugde ook bron van geluk. En geluk is niet te onderschatten. Wie wil niet gelukkig zijn? Aristoteles schreef erover in zijn *Ethica*. En Raymond van het Groenewoud, zanger-filosoof met standplaats Brugge, mijmert erover in dat mooie lied *Gelukkig zijn*. Mensen zouden alles geven om gelukkig te zijn. 'Weg wat teveel is, geen stress aan mijn lijf. Gelukkig zijn.'

Kerkvader Augustinus wijst in zijn *Belijdenissen* ook op het belang van geluk en hoe universeel het verlangen ernaar is. 'Hoe is het echter te verklaren dat, wanneer aan twee mensen de vraag wordt gesteld of ze soldaat willen worden, de mogelijkheid bestaat dat een van de twee zegt het wel te willen en de ander antwoordt dat hij het niet wil, terwijl daarentegen, wanneer hun de vraag wordt gesteld of ze gelukkig willen zijn, beiden onmiddellijk en zonder enige aarzeling zeggen dat ze dat wensen.'³ Gelukkig zijn is het diepste verlangen van elke mens. En iedereen wil graag de vreugde voelen die daartoe bijdraagt.

Als je erover nadenkt, is dat bijzonder hoopvol nieuws voor de verkondiging van het evangelie. Want als het evangelie een bron van vreugde is en wij in de verkondiging mensen in die ervaring willen laten delen, dan appelleren we aan een verlangen dat in elke mens omgaat!

2. De vreugde van de bekeerling

Augustinus (354-430) is een erg bekende bekeerling en zijn relaas is eerder spectaculair. Maar er zijn ook recente en veel minder bekende bekeerlingen die ook over de vreugde van het geloof schrijven.

³ AUGUSTINUS A. *Belijdenissen*, in een vertaling van G. Wijdeveld (1988). Ambo: Baarn, X, XXI, 31.

Ik weet niet of u al van Thierry Bizot hebt gehoord, de Franse tv-producer die zich een aantal jaren geleden bekeerde en daarover een mooi boek schreef, met als titel *De onbekende gelovige*?⁴

Mij is in elk geval altijd de passage bijgebleven waarin hij beschrijft hoe zijn bekering de waardenschaal in zijn leven heeft omgekeerd. 'Ik evalueer mijn persoonlijke waardenschaal', schrijft hij, 'vroeger zette ik intelligentie ('intelligence') op de eerste plaats. Dan volgde lef ('audace') en ten slotte vriendelijkheid ('gentillesse'). Nu zet ik vreugde ('joie') op de eerste plaats, dan eenvoud ('humilité'-'simplicité') en ten slotte gezond verstand ('bon sens').'⁵

Het is toch wonderlijk hoe een man die op latere leeftijd het geloof leert kennen, gaandeweg ontdekt dat het zijn leven omvormt, er een nieuwe hiërarchie van waarden in zijn leven komt en dat hij daarbij vreugde op één zet. Het geloof doet ertoe voor het leven. Het is geen 'extra' dat voor de een wel en voor de ander niet bij het leven hoort. Het is niet de spreekwoordelijke kers op de taart van een geslaagd leven. Het werkt zoals chrisma bij het vormsel. Je ontvangt het, en zonder dat je het merkt dringt het geloof je leven binnen. Gaandeweg neem je die ervaring meer op in jezelf, tot op het punt dat je verbaasd ontdekt dat het tot al de hoeken van je leven is doorgedrongen, en je op een nieuwe manier naar het leven en jezelf kijkt.

3. De vreugde volgens de filosoof

Na het woordenboek en de bekeerling richt ik de blik naar de filosoof. En ik ging te rade bij een filosoof met een naam die ik als christen onmogelijk kan negeren. Hij heet Jean-Louis Chrétien.⁶

'Als je vreugde voelt', schrijft J.-L. Chrétien in zijn wonderlijke boek *La joie spacieuse*, 'wordt alles wijder, ruimer, groter'. Vreugde heeft met toename ('extensio'), met een méér te maken. Alleen is het geen kwantitatieve of meetbare toename (verlenging, verbreding), maar eerder een kwalitatieve groei ('amplification') van het leven dat in ons is. Vreugde blaast meer leven in het leven.

Vol zijn van vreugde is mogelijkheden voelen, kansen zien, ruimte hebben. Het is verlangen naar een leven in vergrotende trap (geen overtreffende trap, want daarvoor is ze veel te weinig spectaculair). Als we vol van vreugde zijn, zegt Chrétien, dan willen we net wat meer dan wat we gewoon zijn te doen. De benen willen al eens springen, lopen, dansen in plaats van louter stappen. Onze stem wil zingen, roepen, neuriën in plaats van spreken. Maria zingt haar vreugde uit in het Magnificat.

Wie vreugde voelt, ontwaart een innerlijke dynamiek. Je wilt, letterlijk, naar buiten, mensen zien, op naar het volle leven. Onze taal drukt het mooi uit: het is 'alsof het leven en de toekomst je zacht toelacht.' De dingen krijgen een gezicht dat je vriendelijk aankijkt en de toekomst is niet hopeloos ver weg maar uitnodigend dichtbij. Zonder twijfel beklemtoont paus Franciscus daarom zo sterk de vreugde wanneer hij het over de evangelisatie heeft, want ze maakt een innerlijke dynamiek los die naar buiten beweegt.

Vreugde maakt de wereld open en heeft daarom alles te maken met (meer) ruimte, ademruimte, bewegingsruimte, speelruimte, levensruimte.⁷

Chrétien verheldert zijn beschrijving ook vanuit het tegendeel van vreugde. Wie verdrietig is of, erger nog, rouwt om het gemis, wil net niet naar buiten of mensen zien. Hij of zij voelt geen aandrang om in

⁴ BIZOT T. (2015). *De onbekende gelovige*. Halewijn: Antwerpen. Verfilmd onder de titel *Qui a envie d'être aimé?*

⁵ BIZOT T. (2008). *Catholique anonyme*. Seuil: Paris, p. 115.

⁶ CHRÉTIEN J.-L. (2007). *La joie spacieuse, essai sur la dilatation*, Les Éditions de Minuit: Paris, p. 7.

⁷ O.c., p. 21: 'La joie veut éclater, la sonorité de la joie veut habiter l'espace qui s'ouvre à elle accueillant et fraternel.'

beweging te komen, laat staan te lopen, zingen of dansen. Hij of zij wil liever thuis blijven, binnen zitten. Verdriet tast de levenskracht aan en maakt onze leefwereld kleiner.

Angst en verdriet roepen benauwdheid op. Vreugde geeft ruimte. Het is de grondtoon van Augustinus' *Belijdenissen*. 'Eng is het huis van mijn ziel', schrijft hij in de eerste alinea, 'laat het door U (God, p.r.) verruimd worden.'⁸

4. Het Bijbelse woord voor vreugde

Nu bestaat er in onze Bijbels-christelijke traditie een eigen uitdrukking om die vreugde van het geloof te verwoorden. In de Latijnse vertaling spreekt de Schrift over *dilatatio cordis* (lett.: de verruiming van het hart). De Bijbel beschrijft de vreugde van het geloof als een verruiming van het hart. Leven in gehoorzaamheid aan God is de ervaring dat je spirituele hart wijder, groter en ruimer wordt.

Dilatatie als technische term voor uitzetting is gemeengoed geworden. In de geneeskunde is het aan de orde van de dag. Soms moet een dichtgeslibde ader gedilateerd worden om het bloed weer beter te laten stromen. Ook de bouw kent het begrip dilatatie: ze spreken over de dilatatie van een voeg (een uitzetvoeg) op de plek waar de vloer de muur raakt.

De Bijbel gebruikt dat beeld van uitzetting ('*extensio*') en past het toe op het hart om het geloof onder woorden te brengen. Kort gezegd: geloven doet iets met een mens! Geloven is veel meer dan een mentale (geestelijke), laat staan een verstandelijke kwestie. Geloven is *gelovig-zijn*. Je bent er met heel je lichaam – lees: met heel je leven want je hart is Bijbels gesproken de kern van je mens-zijn – in betrokken. Geloven raakt aan de manier waarop je het leven aanvoelt en oppakt, lang voor het een theorie wordt aan de hand waarvan je het leven overdenkt. Geloven begint niet met er een overtuiging op nahouden. Het is een licht dat de manier waarop je leeft eerst bestraalt en gaandeweg doorschijnt.

De verruiming van het hart. De psalmist verwoordt het zo mooi in psalm 119 vers 32. 'Geestdriftig ga ik de wet van uw geboden, want u geeft mij ruimte' ('*cum dilatasti cor meum*'). Leef ik in trouw aan God, dan komt er een weidsheid in mijn leven. Geef ik gehoor aan Gods plan met de mens, dan ga ik groter wonen in mijn eigen leven. Ook in psalm 118 vers 5 legt de psalmist de verbinding tussen vreugde en ruimte. De meest sprekende vertaling vind ik in de poëtische bewerking van I. Gerhardt en M. Van Der Zeyde: 'In benardheid riep ik tot Jahwe, mij verhoorde Jahwe – ruim werd het –.'

5. De vreugde van bemind zijn

Ruim werd het. Want U geeft mij ruimte.

Ik zet de twee zinnen bewust na elkaar. Want ze geven in hun volgorde iets belangrijks aan. De ruimte van de vreugde is een ruimte die je *van iemand ontvangt*. De Bijbelse traditie verbindt de vreugde van het geloof met de ervaring dat er iemand in je leven komt die je ruimte geeft. Ruimte om te zijn is een ruimte die iemand je gunt.

Dat is nu net de ruimte van de vriendschap en van de liefde: ze is verbonden met de persoon die met zijn of haar aanwezigheid ruimte schept, zelf 'pas op de plaats' maakt en ruimte vrijgeeft. Je bemind weten is ervaren hoe een ander je een plek gunt om thuis te komen. Zoals in de gelijkenis van een vader met twee zonen. Wanneer de vader zijn jongste omhelst, ontvangt de zoon in die omarming net dat cadeau van de liefde. Hij krijgt van de vader de ruimte om weer zoon te zijn, verbeeld in een cadeau van kleren, sandalen en natuurlijk een groot feest. Geloven heeft voor mij alles te maken met thuiskomen bij jezelf omdat je het geluk kent dat een ander je aanneemt en bij je blijft.

In een mooie preek brengt Augustinus het hart van die ervaring ter sprake. 1500 jaar ligt er tussen die preek en deze avond, maar de waarheid van de ervaring is gebleven. 'Vrees de komst van God niet.

⁸ O.c., I, V, 5.

Vrees de affectie van God niet. Als Hij komt zal hij je niet kleineren. Integendeel, Hij zal je vreugde schenken. En opdat je zou weten dat Hij je vreugde zal schenken; Hij heeft niet enkel zijn komst beloofd door te zeggen 'Ik zal onder u wonen', maar hij heeft ook de ruimte beloofd door eraan toe te voegen: 'ik zal met jullie zijn'. Die ruimte zal je zien, als je bemint. De vrees heeft haar kwelling en dus haar inkrimping. De liefde heeft haar ruimte.' (*sermo 23*)

De liefde heeft haar ruimte. Ze is ruimte-scheppend. Dat is wat ze met mensen doet. Ze ontsluit een méér (vooral in het mindere) dat je niet eerder vermoedde. Hoe mooi dat Augustinus de vreugde van het geloof het tegendeel noemt van de angst gekleineerd te worden. En hoe actueel voor onze tijd, want hoeveel mensen kennen in onze prestatiecultuur niet die vrees om de mindere te zijn en niet te voldoen?

In God geloven heeft alles te maken met groter gaan wonen in je eigen leven.

6. De ethiek van de vreugde

La joie oblige. De vreugde doet goed, maar ze is niet vrijblijvend. Als ze je goed doet, dan is het om goed te doen voor anderen. De ruimte die je krijgt, is bedoeld om door te geven en op jouw beurt ruimte te maken voor anderen.

Als je groter gaat wonen in je eigen leven, dan komt er volgens Augustinus meer ruimte voor anderen in je leven. De verruiming laat je toe om meer mensen in je hart te sluiten. Dat je hart wijder wordt, is dus meer dan een genoegen enkel en alleen voor jezelf. Het betekent ook dat je de aandacht voor anderen aanscherpt. Hoe wijder het hart, hoe gastvrijer we leven. Zou dat het geheim zijn van de broeders en zusters die in abdijen en kloosters een contemplatief leven leiden? Zou het kunnen dat zij er met hun leven van gebed op wijzen dat je je hart almaar wijder kunt maken, zodat je voor iedereen kunt bidden en heel intens op de wereld betrokken kunt zijn?

Bij het beeld van het verruimde hart en de mensen die er allemaal in kunnen passen, moet ik denken aan de zondagmorgen, wanneer ik naar de bakker ga. Ik bestel 'brood voor morgenvroeg' (zoals Bart Peeters zingt), en pistolets en koffiekoeken, en een taartje voor 's middags bij de koffie. Een grote bestelling die stevast naast de kassa op de toonbank gestapeld staat. En dan vraagt de verkoopster: 'Wil je een zakje?' En dan zeg ik 'ja', maar ik denk – ongelovige Thomas die ik ben – 'Dat lukt nooit om alles in dat zakje te passen'. En toch. Bijna altijd slaagt ze er in. Waarom? Omdat zij weet hoe ze dat kleine zakje zo wijd als mogelijk kan maken. Hoeveel mensen zou je in je hart een plaats kunnen geven als je God toelaat om ruimte te scheppen in je leven?

Laten we dit jaar die ervaring van een verruimd hart een kans geven en samen het evangelie lezen, ons geloof delen met elkaar. Trouwens, in *De vreugde van het evangelie* reikt paus Franciscus daartoe de perfecte openingszin aan: 'Wel dan, wat jij ontdekt hebt, wat jou helpt te leven en hoop schenkt, net dat moet je aan anderen meedelen.'